

Luokės bažnyčia

Pavandėnės dvaro (Telšių rajonas) Sakelių giminės kapavietė apie 1992-uosius metus

(Atkelta iš 13 p.)

Netrukus po suvažiavimo buvo gautas Lietuvos Vyriausybės liepos 12 d. parašytas atsakymas į žemaičių kultūros visuomenės Kreipimąsi. Valdžios atstovai žadėjo atkreipti dėmesį į Kreipimesi išdėstytus pasiūlymus (dokumentą pasirašė Lietuvos kultūros ministras Darius Kuolys).

Pirmasis „A mon sakaa?“ kaip ŽKD leidinio (mėnraščio) numeris buvo skirtas Rainių tragedijos 50 metų sukakčiai ir Rainių koplyčios pašventinimui. Laikraštis išėjo 1991 m. birželio 22 dieną. Jis buvo platinamas ir per Rainių sukakties paminėjimą. Toks laikraštis tuo metu daug kam buvo didelė naujiena, nors dauguma ir sakė, kad skaityti žemaitiškai – gana sudėtinga.

1991 m. birželio 24 d. įvykęs Rainių tragedijos 50 metų sukakties paminėjimas ir Rainių koplyčios pašventinimas buvo didžiausias tų metų renginys Žemaitijoje. Jame dalyvavo didelė dalis Lietuvos Respublikos vadovų. Žmonės į šiuos renginius buvo suvažiavę iš visos Lietuvos.

1991 m. pradžioje, po pirmojo ŽKD suvažiavimo, Telšių žemaičiai į folkloro ansamblių vakaronę sukvietė visus aktyviausius Žemaiti-

jos folkloro kolektyvus. Šis renginys buvo itin gražus ir prasmingas.

ŽKD savo veiklą plėtojo toliau. Metams einant, kūrėsi vis nauji ŽKD skyriai, žemaičių folkloro kolektyvai, kurie itin rūpinosi šio krašto kultūros tradicijų puoselėjimu.

ŽKD skyriai dirbo vadovaudamiesi ŽKD įstatais ir kartu, plėtodami savo kultūrinę veiklą, buvo savarankiški. Tai didino jų narių išradingumą, sudarė galimybę draugijos veiklai tapti gana patraukliai.

Kauno žemaičiai 1991 m. pradžioje kartu su „Ažuolyno“ keliautojų klubu surengė V. Mačernio labdaros vakarą, kuriame dalyvavo daug iškilų Lietuvos žmonių. Vakaro metu surinktos lėšos buvo pervestos į V. Mačernio paminklo statybos sąskaitą.

Kauno žemaičiai tais metais rūpinosi ir savo patalpų Putvinskio gatvės 23 name sutvarkymu. Buvo planuojama, kad čia ateityje gražiai dirbs ne tik miesto žemaičiai, bet ir daugelio kitų visuomeninių organizacijų nariai.

1991 m. birželio 18 d. Klaipėdos dramos teatre buvo susirinkę ŽKD veiklai pritariantys uostamiesčio žemaičiai. Jie aptarė savo darbus ir planus. Tąsyk ŽKD Klaipėdos bendrijos pirmininku (kuni-gaikščiu) išrinktas Klaipėdos dramos teatro direktorius Romas Pletkauskas.

1991 m. rugsėjo 14 d. į pirmąjį savo susirinkimą sugužėjo Gargždų žemaičiai. Jie įkūrė ŽKD Gargždų skyrių.

1991 m. rugsėjo mėnesį į Palangą, „Rugelio“ poilsio namus, buvo sukviesti visi, kas rūpinasi žemaitiškos rašybos reikalais. Atvyko ne tik ŽKD, bet ir Lietuvos Žurnalistų sąjungos vadovai, būrys žemaičių iš Vilniaus, beveik visų Žemaitijos rajonų ir miestų žurnalistai. Įvyko dalykiškas pokalbis apie žemaičių žurnalistų problemas, galimybes skleisti žemaitišką žodį spaudos leidiniuose, kalbėta apie tolesnes „A mon sakaa?“ laikraščio perspektyvas, paskelbtas pirmasis žemaitiškos poezijos konkursas. Šiame susiėjime taip pat buvo gvildinami ir tolesni ŽKD veiklos klausimai. Renginio iniciatorė ir organizatorė buvo „A mon sakaa?“ laikraščio redaktorė D. Mukienė.

1991 m. spalio mėnesį įvykusiame ŽKD valdybos posėdyje buvo aptartos tolesnės ŽKD veiklos perspektyvos, draugijos leidybinė, finansinė veikla, tartasi dėl Rainių kančių koplyčios baigiamųjų darbų, diskutuota kitais draugijai aktualiais klausimais.

Šiame posėdyje dalyvavę į ŽKD skyrių susibūrę Kauno žemaičiai pasiūlė draugijoje spręsti paminklo Dariui ir Girėnui statybos klausimą, siūlė jį statyti aukščiausioje Kauno–Klaipėdos magistralės vietoje, darbus užbaigti iki legendinio skrydžio 60 metų sukakties. Kauniškiai taip pat prašė atkreipti dėmesį į Karaliaučiaus žemaičius. Posėdyje dalyvavo ir S. Stanevičiaus bendrijos pirmininkas, profesorius Juozas Girdzijauskas. Ši bendrija buvo įsteigta dar 1989 metais. Gavusi ŽKD prezidento pritarimą, ji tapo vienu iš ŽKD struktūrinių padalinių. Bendrija savo veiklą plėtojo pietryčių Žemaitijoje. Čia ji organizavo mokslines konferencijas, žymių žemaičių sukakčių paminėjimus, leido metraščių „Aitvarai“.

Posėdyje buvo priminta, kad artėja Kražių skerdynių jubiliejus, ir tartasi, kaip tinkamai būtų galima jį paminėti.

Kauniečiai informavo, kad jie organizuoja sekmadieninę mokyklą ir audimo mokyklėlę, pradėjo burti žemaičių folkloro ansamblių, per gavėnią giedojo Žemaičių kalnus, gražiai atšventė Velykas, surengė puikią Jurginių šventę.

Šiame posėdyje taip pat kalbėjo D. Šeporaitienė iš Gargždų, J. Zvonkuvienė iš Klaipėdos, V. Bigaila ir V. Česnulevičius iš Aly-

taus, J. Vyšniauskas iš Skuodo, D. Mukienė iš Palangos, A. Jonušas iš Telšių, S. Niūniavaitė iš N. Akmenės, P. Grigola iš Plungės, J. Pabrėža iš Šiaulių, A. Žebrauskas, S. Kasparavičius iš Telšių.

Pačių prašymu iš ŽKD prezidiumo narių pareigų posėdžio metu buvo atleista E. Spudytė ir V. Vaivada. Naujai ŽKD prezidiumo nare išrinkta D. Mukienė.

1991 m. spalio mėnesio pabaigoje ŽKD apskriejo liūdna žinia, kad tragiškai žuvo vienas iš aktyviausių ŽKD judėjimo dalyvių – tautodailininkas Leandras Alminas iš Palangos.

1991 m. lapkričio 15 d. ŽKD Akmenės skyriaus žmonės rajone surengė gražią kalbos šventę. Joje buvo prisiminti Žemaitijos šviesuoliai M. Valančius, S. Daukantas ir daugelis kitų. Šventės renginiai vyko daugelyje rajono mokyklų. Juose dalyvavo ir ŽKD vadovai.

1991 m. lapkričio mėnesį Alytaus žemaičiai buvo sulaukę didelio būrio svečių iš Vieksnių ir Mosėdžio. Biržiškų draugijos nariai parodė vaidinimą „Anuo metu Vieksnių parapijoje“, kuriame pasakojama apie Biržiškų gyvenimą ir nuopelnus Žemaitijai ir visai Lietuvai. Mosėdiškiai linksmino susirinkusiuosius savo krašto dainomis ir šokiais.

1991 m. lapkričio 30 d. į Šiaulių dramos teatrą, kur vyko Šiaulių žemaičių didžioji sueiga, sugužėjo didžiausias pulkas miesto žemaičių ir jų svečių. Visus pasveikino Šiauliuose susibūręs žemaitiškos muzikos ansamblis „Auda“, Palangos „Mėguvos“, Telšių „Insulos“ ansambliai. Apie tai, kas jau nuveikta ir kas dabar ŽKD nariams jų darbe svarbiausia, kalbėjo Šiaulių žemaičių vadas Juozas Pabrėža ir šauni jo pagalbininkė Aldona Sireikienė, ŽKD pirminkas S. Kasparavičius. Šiauliškiai tą dieną visiems pristatė savo išleistą žemaitišką kalendorių, žemaitiškus pinigus, kuriuos čia jie platino dar nuo 1989 metų. Išradingumu šiauliečiams nuo pat jų susibūrimo į ŽKD skyrių „Saulaukis“ pradžios mažai kas tais metais galėjo prilygti.

1992 m. pradžioje gražų susibuvimą savo nameliuose Putvinskio gatvėje surengė Kauno žemaičiai. Vakaras buvo labai įsimintinas, nes pagaliau jie jau galėjo susiburti savo pačių suremontuotose, gražiai įrengtose patalpose.

Palaipsnui atėjo Žemaičių folkloro ansamblių pripažinimas. 1992 m. pradžioje į Prancūziją buvo pakviestas ansamblis „Insula“. Ten buvo išvykę 12 šio kolektyvo narių. 1992 m. vasario mėnesio paskutinį dieną ŽKD Kretingos skyriaus vadovai į gražią šventę sukviėtė Kretingos žemaičius. Kultūros namų salė juos vos talpino. Susidomėjimas žemaitiškais reikalais mieste buvo jaučiamas didžiausias. Tuos reikalus čia suko Kretingos muziejaus direktorė Vida Kanapkienė (kurį laiką ją pavadavo Kretingos bibliotekos direktorė Aldona Kerpytė). Žemaitiškas tradicijas ir folklorą Kretingoje propagavo muziejaus ansamblis „Volungėlė“ ir kultūros rūmų folkloro ansamblis. Vienas iš iniciatorių įsteigti ŽKD skyrių Kretingoje buvo ilgametis kraštotyrininkas Ignas Jablonskis. Jo mirtis tais metais daug kam buvo netikėta. I. Jablonskio atminimas pagerbtas kretingiškių surengtame žemaičių susibūrimo.

1992 m. kovo 21 d. įvyko ŽKD prezidiumo posėdis. Buvo įkurtas ŽKD M. Valančiaus fondas, jo vadovu išrinktas Algis Čėsna. Artimiausią ŽKD valdybos posėdį buvo nutarta surengti Palangoje 1992 m. balandžio 26 dieną.

1992 m. gražią Atvelykio šventę Klaipėdos rajono žmonėms suorganizavo Gargždų žemaičiai.

1992 m. balandžio 25–26 d. ŽKD aktyvas rinkosi Palangoje. Čia buvo aptarti tolimesni Žemaitijos spaudos reikalai, žemaitiško rašto

Džiuginėnų dvaro (Telšių rajonas) sodybos fragmentai

tobulinimo problemos, pagerbti pirmojo žemaitiškos poezijos konkurso laureatai, įvyko ŽKD valdybos posėdis. Antrąją dieną dar aplankyta ir Klaipėda, kur „Žemaičių alkierius“ surengė įspūdingą Atvelykio šventę.

Pirmojo žemaitiškos poezijos konkurso nugalėtoju buvo pripažin-

(Nukelta į 16 p.)

Simono Tado Stanevičiaus giminės sodyba Kanopėnų kaime (Viduklės seniūnija, Raseinių rajonas)

(Atkelta iš 15 p.)

tas JAV gyvenantis, kuriantis ir žemaitiškos poezijos knygas leidžiantis poetas Apolinaras Bagdonas. Konkurso laureatų vardai suteikti Alinai Salatkienei, Onai Mileikienei, Juzefai Janušienei, Elenai Miežlaiškienei, Onai Auškelytei, Steponui Milteniu, Juozui Jankauskui, Vaclovui Pociui, Ambraziejui Jankui, Stasiui Jonauskui, Juozui Elekšiu, Povilui Grigolai, Arkadijui Vaičiuliui. Jiems įteikti Palangoje veikusios Žemaičių kultūros draugijos „A mon sakaa?“ redakcijos atminimo raštai.

Palangoje vykusiame ŽKD valdybos posėdyje sudaryta ŽKD kalbos sekcija, kurios darbe buvo pakviesti dalyvauti kalbininkai J. Pabrėža, A. Girdenis, V. Vitkauskas, J. Bukantis, A. Ružė. Buvo nutarta, kad pirmaeilis šios sekcijos uždavinys – pradėti rašyti žemaičių kalbos gramatiką. Posėdyje paskelbtas antrasis žemaitiškos poezijos konkursas, kuris tęsėsi iki 1995-ųjų metų pabaigos.

Šiame susibūrimo A. Butrimas informavo, kad Klaipėdoje kuriamas Istorijos centras, kuriame dirbs nemažai žymių Žemaitijos istorikų. Šis centras tyrinės Prūsijos ir vakarinės Žemaitijos, Klaipėdos krašto istoriją.

Valdybos posėdyje priimtas nutarimas nuo šiol ŽKD leidinį vadinti ŽKD laikraščiu „A mon sakaa?“.

Valdyba įpareigojo Liudviką Ragauską, Stasį Kašauską ir Algirdą Kumžą atstovauti ŽKD svarstant Lietuvos administracinio-teritorinio paskirstymo projektus.

Sudaryta komisija, kuriai buvo pavesta toliau rūpintis, kad Telšiai būtų atkuriami kaip Žemaitijos krašto kultūrinis ir dvasinis centras. Šios komisijos nariais tapo S. Kasparavičius, A. Žebrauskas, L. Ragauskis, E. Gedgaudas, A. Butrimas, V. Vaivada.

Valdyba pritarė pasiūlymui, kad, pasitinkant Žemaitijos krikšto 600-ąsias metines, Varniuose būtų suorganizuota mokslinė konferencija, o restauruojamame Varnių kunigų seminarijos pastate įkurtas Žemaitijos vyskupystės istorijos ir meno muziejus.

Gražiai tuo laikotarpiu dirbo į ŽKD skyrių dar 1991 m. susibūrę Biržų žemaičiai. Čia juos telkė Audronė Mikoliūnienė. 1992 m. biržiečius su savo „Žemaičių alkieriumi“ aplankė uostamiesčio žemaičiai. Paveikė jis toli nuo gimtųjų vietų gyvenančius žemaičius kaip koks gyvybės eleksyras.

1992 m. lapkričio mėnesį Klaipėdos „Ryto“ spaustuvėje ŽKD „A mon sakaa?“ redakcija išleido A. Gelžinio sudarytą knygėlę „Žemaitija. Įvykiai, žmonės, likimai.“ Tai leidinys lietuvių kalba pasakojantis apie žymiausius Žemaitijos žmones ir įvykius. Tekstai iliustruoti iškilų žemaičių nuotraukomis.

1992 m. gana aktyviai dirbo ŽKD Vilniaus skyriaus žemaičiai, kurių motinėle – geroji skyriaus dvasia – buvo Genovaitė Lasauskienė. Tai ji buvo ta darbščioji bitelė, kuri pirmisiais Lietuvos Atgimimo metais Vilniuje spietė apie save talkininkes ir talkininkus, organizavo vieną už kitą gražesnius žemaitiškus renginius.

Telšiuose, įsikūrus ŽKD, tradicinėmis tapo net kelios šventės. Pirmiausia – folkloro festivalis „Ēr paauga žali lėipa“, teatro festivalis „Nuognė graži Žemaitėjė“.

Itin plačią kultūros vagą Žemaičių sostinėje tais metais išarė Žemaitės teatras, tuo laikotarpiu pradėjęs statyti ir spektaklius žemaičių kalba. Juos dažniausiai režisuodavo Laima Pocevičienė. Žemaitiškai spektaklius tais metais vaidindavo ir Kelmės, Plungės bei kiti Žemaitijos mėgėjų teatrai. Tai jiems suteikdavo savitumo, gyvybingumo. Žemaitiškai Žemaitės „Tris mylimas“ pastatė ir Klaipėdos dramos teatras. Pasisekimas buvo didžiulis.

Iš gražiai tais metais dirbusių folkloro ansamblių, be „Insulos“, „Mėguvos“, išsiskyrė Mažeikiuose ir Plungėje veikę folkloro kolektyvai. Susibūrė folkloro kolektyvas ir Žemaitijos nacionaliniame parke – Plateliuose. Puikias darbo tradicijas turėjo Mosėdis, Klaipėda. Nepaprastai įdomus folkloro kolektyvas susibūrė Sedoje. Dalis šių ansamblių įsijungė į tarptautines folkloro organizacijas ir beveik kasmet būdavo kviečiami dalyvauti tarptautinėse folkloro šventėse ir festivaliuose, reprezentuoti Žemaitijos ir visos Lietuvos tradicinę kultūrą. Ne visur tik išvykti žemaičiai tais laikais galėdavo, nes pirmisiais atgimusios Lietuvos metais lėšų tokioms kelionėms labai trūko.

1993 m. kovo 13 d. per Lietuvos televiziją buvo parodytas filmas apie žemaitiškas Užgavėnes, kurios buvo nufilmuotos Telšiuose. Šio filmo centre – „Insulos“ ansamblio atliekamos žemaitiškos dainos, telšiškių kaukės, Užgavėnių persirengėliai ir šios šventės papročiai.

Sumaniai dirbo Plungės žemaičiai. Dalis kultūros žmonių, pritariančių ŽKD veiklai, čia buvo susibūrę į S. Daukanto knygos mėgėjų klubą. Tarp jų buvo ir Povilas Grigola, Kęstutis Vaitkus. Labai aktyviai ŽKD veikloje dalyvavo Žemaičių Kalvarijoje gyvenęs Konstantinas Bružas.

1993 m. pavasarį buvo gauta informacija, kad Vyriausybė patenkino ŽKD prašymą pinigais paremti Varnių kunigų seminarijos, Šv. Aleksandro bažnyčios restauravimo darbus. Kunigų se-

minarijai buvo skirta 15 milijonų talonų, o Šv. Aleksandro bažnyčia – 11 milijonų.

1993 m. Žemaitijoje vyko nemažai renginių, skirtų Kražių skerdynių 100-osioms metinėms paminėti. Kražiuose buvo kuriamas paminklas šiai sukakčiai įamžinti. Lėšos paminklui buvo renkamos visoje Žemaitijoje.

Lietuvos Atgimimo ir pirmaisiais atkurtos nepriklausomos Lietuvos metais didelio populiarumo sulaukė žemaitės žurnalistės Jūratės Grabytės organizuojamos žemaitiškos radijo laidos. Jose savo gimtąją tarmę turėdavo galimybę kalbėti žemaičiai. Laidose plačiai buvo informuojama ir apie Žemaičių kultūros draugijos veiklą.

1993 m. prie ŽKD buvo įkurtas Lakūnų rėmimo fondas. Tais pačiais metais kreiptasi į Lietuvos Respublikos Vyriausybę, Respublikos Prezidentą, Seimą dėl nacionalinės Vilniaus pilių atstatymo – restauravimo programos parengimo. Kreipimesi buvo pažymėta, kad ankstesnis ŽKD Kreipimasis į Aukščiausiąją Tarybą dėl Vilniaus pilių atstatymo liko iš esmės be atsako.

1993 m. pradžioje ŽKD kreipėsi laišku į aukščiausius Lietuvos katalikų bažnyčios hierarchus, kad Popiežius, lankydamasis Lietuvoje, atvažiuotų ir į Rainius.

1993 m. ŽKD užsakymu 2 tūkst. egz. tiražu išspausdinta P. Puzaro knyga „M. Valančiaus pastoracinė veikla“.

1993 m. gegužės mėnesį Telšiuose įvyko Žemaitijos regiono kultūros darbuotojų pasitarimas. Tartasi, kokiomis kryptimis ir kaip toliau reikėtų dirbti, kad, organizuojant kultūrinį gyvenimą, rajonai neatsitvertų „kinų sienomis“. Šio pasitarimo iniciatorius buvo Lietuvos kultūros ministerijos ministro pavaduotojas Vytautas Balčiūnas, vėlesniais metais tapęs dideliu Žemaičių kultūros draugijos pagalbiniu ir Žemaičių akademijos įkūrimo vienu iš iniciatorių.

1993 m. į Vilniuje vykusį respublikinį kultūros draugijos pasitarimą buvo pakviestas ir Žemaičių kultūros draugijos pirmininkas S. Kasparavičius, kuris pasitarimo dalyviams plačiai pasakojė apie draugijos veiklą.

Lietuvos Kultūros ministerija, įvertinusi ŽKD įtaką puoselėjant krašto kultūros tradicijas ir formuojant naujas, saugant kultūros paveldą, pradėjo remti draugijos veiklą. Tais metais buvo gauta lėšų ir serijinio leidinio „Žemaičių praeitis“, draugijos laikraščio „Žemaičių laikraštis „A mon sakaa?“ leidybai. Ši parama buvo gana kukli, tačiau, draugijai toliau įgyvendinant savo veiklos planus, ji buvo gyvybiškai reikalinga.

1993 m. įvykusiame ŽKD prezidiumo posėdyje ŽKD antrąjį suvažiavimą nutarta organizuoti Varniuose 1993 m., po Varnių vasaros konferencijos. Suvažiavimas įvyko 1993 m. liepos mėnesio pabaigoje.

Kipro Petrausko sodyba Telšių rajone